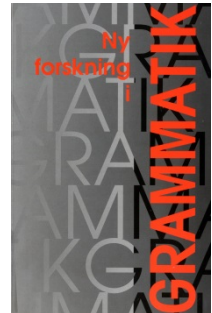

Ny Forskning i Grammatik

Titel: Ledsætningstyper på fransk og dansk
Forfatter: Hanne Korzen
Kilde: Ny Forskning i Grammatik 18, 2011, s. 151-172
URL: <http://ojs.statsbiblioteket.dk/index.php/nfg/issue/archive>

© Forfatterne og Institut for Sprog og Kommunikation, Syddansk Universitet, 2011

Betingelser for brug af denne artikel

Denne artikel er omfattet af ophavsretsloven, og der må citeres fra den. Følgende betingelser skal dog være opfyldt:

- Citatet skal være i overensstemmelse med „god skik“
- Der må kun citeres „i det omfang, som betinges af formålet“
- Ophavsmanden til teksten skal krediteres, og kilden skal angives, jf. ovenstående bibliografiske oplysninger.

Søgbarhed

Artiklerne i de ældre numre af Ny Forskning i Grammatik (1993-2012) er skannet og OCR-behandlet. OCR står for 'optical character recognition' og kan ved tegngenkendelse konvertere et billede til tekst. Dermed kan man søge i teksten. Imidlertid kan der opstå fejl i tegngenkendelsen, og når man søger på fx navne, skal man være forberedt på at søgningen ikke er 100 % pålidelig.

Ledsætningstyper på fransk og dansk

Hanne Korzen

0. Program

I forbindelse med udarbejdelsen af inersionskapitlet i serien *Det franske sprog*¹ har jeg følt mig foranlediget til at se på ledsætningerne ud fra en ny synsvinkel og til – på baggrund af deres tilbøjelighed til at konstrueres med nominal inversion² – at opdele dem i to grupper, som går noget på tværs af både traditionens opdeling i substantiviske, adjektiviske og adverbelle ledsætninger, og den opdeling i eksplikative, implikative og operatorsætninger, som vi ellers bruger i *Det franske sprog*, og som forklarer mange andre problemer³. Det har så vist sig at denne opdeling, som jeg vil præsentere her, langt hen svarer til Hansen & Heltofts (udk.) opdeling af de danske ledsætninger i sætninger med hvad de betegner som “deklarativ modus” (dvs. sætninger med den ledstilling som traditionelt har været betragtet som en hovedsætningsledstilling, altså rækkefølgen FVSA⁴), og sætninger med hvad de betegner som “neutral modus” (dvs. sætninger med den ledstilling som traditionelt har været forbundet med en ledsætning, dvs. rækkefølgen SAV⁵). Som vi skal få at se, svarer de ledsætninger der har mulighed for at blive konstrueret med “deklarativ modus”, groft sagt til dem der har “modvilje” mod inversion⁶, og de ledsætninger der ofte har inversion, svarer til dem der ikke kan få “deklarativ modus”, men som *skal* konstrueres med “neutral modus”. Min generelle hypotese for fransk er at jo mere

---

1. Det drejer sig om *Kapitel IX, II. Topologi 2*. (Herefter “Korzen red. udk.”)

2. Dvs. med inversion af frit subjekt. “Frit” står i modsætning til “klitisk”, der forekommer i (2). Denne konstruktionstype ses normalt ikke i ledsætninger.

3. Man kan dog – bør jo – undersøge ledsætningerne ud fra flere forskellige parametre.

4. Dvs. Forfelt+ verbal+ subjekt+adverbial.

5. Dvs. Subjekt + verbal + adverbial.

6. Hvad “modvilje” dækker vil blive forklaret nedenfor i 1.

en ledsætning nærmer sig en hovedsætning, desto vanskeligere har den ved at få inversion.

1. Franske hoved- og ledsætninger og inversion i almindelighed

Fransk er et ret konsekvent SVO-sprog: det propositions-konstituerende valensled markeres i default-tilfældet positionelt ved pladsen før verbalet (jf. Herslund red.: *Det franske sprog Kapitel III Valens og transitivitet*: 3.0 og 3.1.1 samt *Kapitel I. Grundlag*: I.1 og 4.4):

- (1) a. *La petite fille a renversé le grand vase bleu.*
 b. *Elle a renversé le grand vase bleu.*

Den omvendte ledstilling "inversion" eller "subjektsinversion", bruges så til forskellige særlige formål fx til at realisere illokutionen (jf. (2), hvor en ændring af subjekt og verbals sekventielle orden markerer konstruktionen som et spørgsmål) eller til at strukturere meddelelsen (jf. (3)b., hvor efterstillingen af subjektet bevirker en nedtoning af verbets specifikke semer, '(stå) pænt i orden', hvorimod subjektet fokaliseres):

- (2) *A-t-elle renversé le grand vase bleu?*
- (3) a. *Dans l'armoire, les chaussures sont rangées*⁷ →
 b. *Dans l'armoire sont rangées les chaussures*⁸
 (Jf. Nølke red.: *Topologi 1*: I.6.6)

Sætningerne under (3) indledes med stedsadverbialet *dans l'armoire*. En sådan sætning kan have nominal inversion når forskellige betingelser er opfyldt⁹ (jf. (3).b). I de allerfleste tilfælde konstrueres den slags hovedsætninger dog med rækkefølgen SV, sådan som det er tilfældet

7. Mulig fortsættelse: *tandis que dans le commode le désordre règne.*

8. Mulig fortsættelse: *et dans le commode se trouvent les cravates.*

9. Disse betingelser behandles indgående i det nævnte *Kapitel IX, Topologi 2* Korzen red. udk.) samt i Korzen (1983, 1987, 1992, 1996). Fx er det normalt en betingelse at verbalet er et intransitivt verbum.

i (3)a.¹⁰. Herved adskiller moderne fransk sig skarpt fra et V2-sprog som dansk, hvor inversionen jo er obligatorisk når en sætning ikke indledes med subjektet:

- (4) *I skabet stod fodtøjet [pænt i orden].*
 **I skabet fodtøjet stod [pænt i orden].*

Til gengæld kan de romanske sprog – i skarp modsætning til hvad der er tilfældet på dansk – have nominal inversion i en ledsætning. Dette forekommer relativt hyppigt – det er meget mere almindeligt i ledsætninger end i hovedsætninger – (jf. fx (5)a.). Alligevel må man konstatere at rækkefølgen SV stadig er det almindeligste også i franske ledsætninger¹¹ (jf. (5)b.):

- (5) a. (*Olivier savait qu'il baiserait la main de la tante Victoria et que les ouvriers s'en amuseraient.*) *Quand arriva la tante, cela se fit tout naturellement* (Sabatier, cit. Lahousse 2006:115)
 b. *Quand la tante arriva, cela se fit tout naturellement.*

Faktisk kan alle typer af ledsætninger konstrueres med inversion. Men, som det fremgår af forskellige undersøgelser (fx Blinkenberg 1928, Lahousse 2003, 2006, Le Bidois 1952, Wall 1980), er der stor forskel på hyppigheden af inversion i de forskellige typer.

2. De to grundtyper af ledsætninger

Jeg har taget udgangspunkt i de resultater som de ovennævnte forskere er kommet frem til. Den mest eksplicitte fremstilling er Lahousse (2003), som selv bygger videre på Le Bidois' omfattende undersøgelse (Le

10. Inversion i sætninger indledt med et stedsadverbial er kun obligatorisk i de tilfælde hvor verbalets semantik ikke tillader fokalisering. Her kan postfeltet ikke være tomt (fx **Dans l'armoire les chaussures se trouvent*. Jf. Kapitel IX, *Topologi 1.*: II.2.3. Derfor skal der bruges inversion (*Dans l'armoire se trouvent les chaussures*) medmindre der indsættes et andet led i postfeltet (fx *Dans l'armoire, les chaussures se trouvent à droite, et les sacs se trouvent à gauche*).

11. Selv i den ledsætningstype hvor inversion er allermost hyppig, nemlig relativsætninger (jf. Ullman 1952, Fuchs 1997), tyder statistiske undersøgelser på at konstruktioner med rækkefølgen SV klart er i overtal i forhold til konstruktioner med rækkefølgen VS. Fuchs (1997:137) beretter således om 73% med rækkefølgen SV, og hos Nordahl (1973:116) er dette tal godt 60%.

Bidois 1952) og tester denne på et stort moderne korpus¹². Lahousse opdeler alle ledsætningstyperne i to grupper ud fra deres tilbøjelighed til at få rækkefølgen VS. Den ene gruppe indeholder ledsætninger der jævnligt konstrueres med "inversion pure", dvs. en inversion der forklares ud fra ledsætningstypen og verbalets semindhold alene og ikke samtidig er begrundet i en eller flere forekomster af det vi kalder IF-faktorer = "inversionsfremmende faktorer"¹³. Den anden gruppe udgøres af ledsætninger der vanskeligt kan få inversion uden at der er en eller flere IF-faktorer til stede. Dette vil jeg foreløbigt illustrere ved følgende eksempler, der ud over konjunkional og V kun indeholder et S uden fokaliseringsattraktor. Ledsætningerne i (6), hhv. en tidsledsætning, en sammenligningsledsætning, en hensigtssætning og en *sans que*-sætning, er fuldt acceptable, hvorimod ledsætningerne i (7), hhv. en indrømmelsessætning, en årsagssætning indledt med *puisque* og en årsagssætning indledt med *parce que*, er yderst "marginale" (jf. Lahousse 2006:115):

- (6) *Olivier savait qu'il baiserait la main de la tante Victoria et que les ouvriers s'en amuseraient. Quand arriva la tante, cela se fit tout naturellement* (Sabatier, cit. Lahousse 2006:115)

"Si je partais!" répète Jacques, sur son banc au pied d'un grand palmier. Partir, comme partent les navires (Romilly, cit. Lahousse op. cit.:116)

Je ne supportais pas d'avoir oublié mes ailes et de me sentir là-haut comme au bord d'un gouffre où j'allais basculer pour que cesse le cauchemar (Bienne, cit. Lahousse, op. cit.)

12. Der er virkelig tale om et enormt korpus, idet Lahousse systematisk har gennemgået alle inversionseksemplerne i det elektroniske korpus *Frantexte* fra 1950 (det år Le Bidois undersøgte slutter) til 2000. Lahousse kommer til de samme resultater som Le Bidois (undtagen mht. relativsætningerne, hvor Le Bidois ikke skelner mellem restriktive og ikke restriktive). Dette tyder på at den nævnte opdeling er relevant. Den svarer da også til hvad vi har kunnet iagttage ud fra vores eget korpus, som indbefatter 175 bøger (skønlitteratur og faglitteratur) fra 1950 til i dag samt flere hundrede aviser og ugeblade fra 1980 til i dag..

13. Fænomenet vies et selvstændigt kapitel i Korzen red. udg. Det drejer sig dels om faktorer der trækker subjektet mod højre ("fokaliseringsattraktorer") som fx indeholdte relativsætninger, dels om faktorer der trækker VP mod venstre som fx verbaltilknyttede anaforiske størrelser.

Il se décoiffa, s'assit au bord du lit sans que bouge le garçon (Cluny cit. ib.)

(7) ???*Je veux partir bien que soient arrivés les enfants* (cit. Lahousse 2006:115)¹⁴

???*Je veux partir puisque sont arrivés les enfants* (cit. Lahousse op. cit.)

???*Je veux partir parce que sont arrivés les enfants* (cit. Lahousse op. cit.)

Lahousse (2003:578) opstiller følgende lister over de to ledsætnings-typer:

- (8) Kan konstrueres med "inversion pure"
 tidsledsætninger
 sammenligningssætninger
 hensigtssætninger
sans que-sætninger
 kompletivsætninger styret af viljesudtryk
 restriktive relativsætninger
 spørgeledsætninger: indlejrede *delspørgsmål*
- (9) **Konstrueres nødigt med "inversion pure"**
 årsagssætninger
 indrømmelsessætninger
 betingelsessætninger
 kompletivsætninger i indikativ
 kompletivsætninger der er styret af faktive verber (jf. også op. cit. 329, 341-43)
 kompletivsætninger der er styret af negative epistemiske verber (op.cit.:341-43)
 ikke restriktive relativsætninger
 spørgeledsætninger: indlejrede *helspørgsmål*
 følgesætninger uden hensigtsbetydning

---

14. Notationen "???" stammer fra Lahousse, der har testet eksemplerne på en række franske informanter.

3. Karakteristiske egenskaber ved de to grupper

Med et udtryk lånt fra Borillo (1982:33) vil jeg sige at ledsætningerne i (9) er “quasi-asserterede¹⁵”. I Korzen red. udk. (jf. note 1) bruger jeg også udtrykket “halv-autonome ledsætninger” om dem. Disse halv-autonome ledsætninger kan siges at udgøre en mellemtung mellem hovedsætninger og de prototypiske ledsætninger, som ses i (8), og som jeg vil kalde “ikke-autonome ledsætninger”. Karakteristisk for de halv-autonome ledsætninger er at de i modsætning til de ikke-autonome kan indeholde epistemiske adverbialer som fx *probablement* (jf. Lahousse 2003: 537¹⁶). Dette ses i (10) og (11), der står i kontrast til (12) og (13). Det er endvidere karakteristisk for de halvautonome at de let lader sig omskrive til en hovedsætning der – evt. med relativt små justeringer – kan tilkobles den overordnede sætning. Dette illustreres ved (14) og (15), der står i modsætning til (16) og (17):

- (10) *Je veux partir parce que les enfants sont **probablement** arrivés.* (jf. (7) ovenfor)
- (11) *Jean est content que Marie soit **probablement** guérie.*
- (12) **Quand la tante arriva **probablement**, cela se fit tout naturellement.* (jf. (6) ovenfor)
- (13) **Pierre veut que Jean vienne **peut-être*** (cit. Lahousse 2003:563)
- (14) *Je veux partir. **Les enfants sont arrivés.***
- (15) *Jean est content: **Marie est guérie.***
- (16) *??? **La tante arriva. Cela se fit tout naturellement.***
- (17) *??? **Pierre veut. Jean viendra.***

---

15. Lahousse 2003 siger de *ø* asserterede. Men efter vores opfattelse kan en ledsætning aldrig være asserteret da den jo mangler selvstændig illokution (jf. Herslund red. Kapitel I. Grundlag: 4.0, 4.1).

16. Adverbialtesten har Lahousse fra Haegemann 2002, der dog kun bruger den på adverbelle ledsætninger.

Jeg har testet alle typerne fra hver kategori mhp. disse to egenskaber, og det har vist sig at de – med meget få undtagelser, der alle kan forklares fornuftigt – følger det samme mønster som (10) - (17).

4. Inversion og modus

Det er en almindelig antagelse at konjunktivsætninger generelt har større tendens til at få inversion end indikativsætninger fordi de er "mere underordnede" (jf. fx Kampers-Manhe 1998, Kupferman 1996, Le Bidois 1952:291-92, Wall 1980:165). Wall (op. cit.) forklarer således indikativsætningernes større grad af selvstændighed (og heraf følgende mindre tendens til inversion) ved at de udgør "des entités sémantiquement plus ou moins indépendantes et, de par ce fait, comparables aux principales¹⁷, tandis que le subjonctif indique que la subordonnée est sémantiquement plus dépendante du verbe introducteur" (jf. Wall 1980:165). Konjunktivsætningen synes altså generelt at være prototypen på en "ikke-autonom" ledsætning.

Forskellen mellem de to modis forhold til inversion illustreres hos inversionsforskere bl.a. med eksempler som de følgende:

- (18) *Je doute que se **soient** jamais construites d'aussi belles maisons* (cit. Kupferman 1996:143).
- (19) **Elle croit que se **sont** déjà construites d'aussi belles maisons* (ib.)
- (20) *En attendant que **fussent** achevées ces robes* (Proust, cit. Le Bidois 1952:288)
- (21) *?Il savait qu'**étaient** achevées ces robes* (cit. Le Bidois 1952:289)

Men, som det ses af listen i (9), hører de kompletivsætninger der er styrede af faktive verber eller negative epistemiske verber – på trods

---

17. Formuleringen ligger tæt op ad vores beskrivelse af halv-autonome ledsætninger, jf. X.0 ovenfor.

af konjunktiven¹⁸ – til under de ledsætningstyper der nødtigt konstrueres med “inversion pure”, dvs. de hører til vores “halv-autonome” (jf. Kampers-Manhe 1998, Wall 2003: 341-43). Inversionen er da heller ikke acceptabel i tilfælde som (22) og (23):

(22) **Je regrette que vienne Paul* (cit. Kampers-Manhe 1998:132)

(23) **Je ne crois pas que vienne Paul* (cit. Kampers-Manhe 1998:132)

Det er altså nødvendigt at forklare hvorfor kompletivsætninger styret af viljesudtryk opfører sig forskelligt fra kompletivsætninger styret af faktive udtryk eller negative epistemiske udtryk med hensyn til inversionsmekanismen selv om begge grupper har konjunktiv. I *Kapitel VIII.I Den komplekse prædikation 1.*: 4.1.8 fremsætter vi den hypotese at kompletivsætninger konstrueres med konjunktiv med mindre et assertivt styrende udtryk løfter kompletivsætningen op mod assertionsplanet. Konjunktiv er det ikke-asserteredes modus. Imidlertid kan “ikke-asserteret” dække over flere forskellige ting¹⁹, og man kan ikke forklare forskellen mellem de ovennævnte sætningstyper uden at gå nærmere ned i de betydningsnuancer der opstår ved brug af de forskellige styrende prædikater.

For at forklare disse betydningsnuancer vil benytte os af Giorgi & Pianesi (1997), der i stedet for, som man sædvanligvis gør, at gå ud fra en enkelt parameter (hvad enten denne nu vedrører modsætningen “asserteret” vs. “ikke-asserteret” eller “realis” vs. “irrealis”) foreslår en finere opdeling

---

18. Ifølge Giorgi & Piranesi 1997:199 og Lagerqvist 2009:321 skulle indikativ dog også være mulig her, især i dagligdags og folkelig stil. Lagerqvist citerer således følgende eksempel, lånt af Blanche-Benveniste: *Je suis heureux qu'il y a une pièce de plus*. Et opslag på Google giver ca. 3000.000 eksempler på *content(e) qu'ils sont*: *Je suis trop contente qu'ils sont ensemble* (*Star Academy*, Google 16/10 09). Konjunktiven er også relativt ny i denne kontekst, hvor man havde indikativ indtil slutningen af det XVI. århundrede (jf. Togeby 1974:178-79).

19. Når man skal simplificere de mange forskellige betydningsnuancer der ligger imellem og “i omegnen af” asserteret og ikke-asserteret ned til en binær distinktion mellem indikativ og konjunktiv, er det jo klart at klasserne ikke kan undgå at blive mere eller mindre heterogene. Distinktionen falder da også lidt forskelligt ud på forskellige sprog der har konjunktiv, sådan som det fremgår af Giorgi & Pianesi (1997:193-279), der sammenligner italiensk, fransk, tysk og islandsk.

ud fra to parametre. Ud fra den første parameter, “null vs. non-null ordering base”, skelnes der mellem om en sætning bliver vurderet ud fra en forestilling om en “ideel” situation (dvs. ud fra om den indeholder en subjektiv vurdering) eller ej. Man kan sige at kompletivsætningens indhold vurderes ud fra en sådan forestilling i (24), hvor taler giver udtryk for sin personlige mening om et sagforhold eller dets sandsynlighed, men ikke i (25), hvor han blot konstaterer et sådant:

- (24) a. *C'est bon que tu sois là* (Beauvoir, cit. Togeby 1982:78)
 b. *Il semble que le meurtrier soit gaucher* (France Soir, cit. Nordahl 1969:162)
- (25) *Il est clair que la crise n'est pas terminée* (20 minutes.fr, Google 20/10 09)

Ud fra dette kriterium må man så sige at der i (24) er tale om en “non-null ordering base”, hvorimod der i (25) er tale om en “null ordering base”.

Den anden parameter vedrører hvad Giorgi & Pianesi kalder “realistic” vs. “non-realistic evaluation context”. En sætning der evalueres ud fra samtalepartnernes “common ground”²⁰, siges at have en “realistic modal base”. Dette gælder både (24)²¹ og (25); men det gælder ikke (26), hvor det at hævde at et reglement *kræver* en legitimation, naturligvis ikke er det samme som at sige at denne så også er til stede:

- (26) *Il est nécessaire que les mineurs puissent justifier de leur nationalité (carte nationale d'identité ou passeport), même en cas de vol direct ...* (Service-Public.fr, Google 20/10 09)

Samtidig denoterer viljesudtrykket *il est nécessaire que* også en norm, sådan at vi altså på én gang har en “non-realistic evaluation context” og en “non-null ordering base”. På fransk er en “non-null ordering base”

20. Dvs. det der præsenteres som nogle forudsætninger taler deler med samtalepartnerne.

21. Det bemærkes at de epistemiske udtryk vakler mellem konjunktiv og indikativ og at flere af dem har skiftet konstruktion i historiens løb (jf. *Kapitel VII*). I forbindelse med *il semble* kan indikativ findes: *Il semble que sa volonté se détend pour la première fois, ...* (Bernanos, cit. Nordahl 1969:163).

tilstrækkeligt til at fremkalde konjunktiv. Men for at sætningen også skal få tendens til “inversion pure”, er det, som Lahousse (2003:345) gør opmærksom på, nødvendigt at den samtidig står i en “non-realistic evaluation context”. Dette forklarer hvorfor (22) ovenfor er uacceptabel, hvorimod (18) og (20) ikke er det²². Det kan måske ikke undre at sætninger der fremstiller et faktisk eller sandsynligt forhold kan opleves som nærmere ved en “selvstændigt asserteret hovedsætning” (jf. 0 ovenfor) end en der står i en “non-realistic evaluation context”. I hvert fald kan man ud fra eksemplerne (18) - (23) og grammatikernes kommentar til dem slutte at det må forholde sig sådan.

Konjunktivkonstruktionerne i (18) - (23) er alle kompletivkonstruktioner. Men Lahousses regel om “non-realistic evaluation context” som en forudsætning for “inversion pure” passer også til de adverbielle konjunktivkonstruktioner nævnt under (8) og (9). Således kan man konstatere at hensigtssætninger og *sans que*-sætninger (som vi klassificerer som “ikke-autonome”) klart indgår i en “non-realistic evaluation context”, og at indrømmelsessætninger (som vi klassificerer som “halv-autonome”) lige så klart *ikke* indgår i en sådan kontekst. Tidsledsætninger hører alle til de “ikke-autonome” ledsætninger og kan have “inversion pure” hvad enten de har konjunktiv eller ej. Men de af dem der står i konjunktiv (*avant que, jusqu'à ce que*), indgår i en “non-realistic evaluation context”. De omtalte ledsætningers forhold til modus og inversion er opsummeret i (27):

(27)

	Konjunktiv	Indikativ
Halv-autonom (ikke mulighed for “inversion pure”)	indrømmelse, kompletiv efter faktivt følelsesudtryk og epistemisk udtryk, herunder <i>je ne crois pas que</i>	årsag, betingelse, kompletiv efter assertivt prædikat
Ikke autonom (mulighed for “inversion pure”)	<i>avant que, jusqu'à ce que</i> , hensigt, <i>sans que</i> , kompletiv efter volitivt prædikat	tidsledsætninger (undt. <i>avant que, jusqu'à ce que</i>) sammenligning

22. Derimod forklarer det ikke hvorfor (23) (**Je ne crois pas que vienne Paul*) er uacceptabel. Men *croire* er også specielt derved at nægtelsen er “mobil” dvs. at den “logisk” hører til i ledsætningen: *Je crois que Paul ne viendra pas*.

5. Hansen og Heltofts ledstillingsteori og ledsætningstypologi

Som foregrebet i 0. ovenfor er Hansen & Heltofts ledstillingsteori og ledsætningstypologi relevant i vores sammenhæng fordi de også viser at ledsætninger – helt på tværs af de inddelinger man ellers foretager – kan opdeles i to grupper, hvoraf den ene konstrueres med den ledstilling man normalt tillægger en typisk hovedsætning, og den anden er mere “ægte ledsætningsagtig” i hvert fald i traditionel forstand. Vi vil først meget kort omtale den traditionelle beskrivelse og dernæst præsentere Hansen og Heltofts teori.

Ifølge de traditionelle beskrivelser af dansk (og de øvrige V2-sprog) er der en forskellig ledstilling i hoved- og ledsætninger. I disse beskrivelser har hovedsætninger V2-ledstilling, dvs. de indledes med et *fundament* og har dernæst rækkefølgen *finit verbum* – *subjekt* (hvis ikke dette udfylder fundamentpladsen) – *sætningsadverbial* – *nægtelse*, jf. Diderichsen (1966:186), en ledstilling vi som Hansen og Heltoft (udk.) vil forkorte til formelen *Fusa* og eksemplificere ved (28):

(28) a. *Han gider ikke arbejde* (cit. Hansen & Heltoft udk.:2313²³)
           F   v   a (hvor F = s)

b. *I dag gider han ikke arbejde.*
           F   v   s   a

Ledsætninger har så – ifølge de samme beskrivelser – rækkefølgen *subjekt* – *sætningsadverbial* – *nægtelse* – *finit verbum*, jf. Diderichsen (op. cit.), forkortet ved formelen *sav* og eksemplificeret ved (29):

(29) ... *at han ikke gider arbejde* (cit. Hansen & Heltoft op. cit.)
           s   a   v

(28) - (29) repræsenterer nok den mest almindelige ledstilling; men bruger man denne model, er man alligevel nødt til at operere med visse generende “undtagelser”. Således er det i virkeligheden slet ikke så ualmindeligt at underordnede sætninger der ikke har selvstændig illokutionær værdi, har ledstillingen *Fusa*:

---

23. Sideangivelserne til Hansen og Heltoft udk. er fra den foreløbige udgave.

- (30) *Det er klart at han gider ikke arbejde* (cit. Hansen & Heltoft op. cit.:2484)²⁴

F v a (hvor F = s)

- (32) *Det er klart at arbejde gider han ikke* (cit. Hansen & Heltoft op. cit.:2313)

F v s a

- (33) *Hun er så nervøs, at når nogen taler til hende, brister hun i gråd* (cit. Diderichsen 1966:203)

F v s

- (34) *Hvorfor sagde du ikke, vi havde gæster, Allan?*
– *Fordi, så ville du mæje dig endnu mere ud* (cit. Hansen & Heltoft op. cit.:2354)

F v s

- (35) *Hvis man nærmest ubeset sender selskaber på børsen, vil der komme kolossale tab ret*

hurtigt. Fordi man skal ikke glemme, at der både er store muligheder, men også store

F v a (hvor F = s)

tabsmuligheder i sådanne selskaber (cit. Hansen & Heltoft op. cit.:2354)

Diderichsen (1966:203) taler i denne forbindelse om “Hovedsætninger som Led”.

Og omvendt ser man også i visse tilfælde ledstillingen *sav* i sætninger der står alene og har selvstændig illokutionær værdi:

- (36) *Bare du dog ville skynde dig!* (Hansen & Heltoft op. cit.:2314)

s a v

---

24. Det samme fænomen ses i: (a) *Hun fortæller videre, at ved sengetid lå hun og funderede på alt mellem himmel og jord* (sund-forskning.dk, efterår 2010 p. 26) (b) *Til m in forbløffelse var der ingen, der fortalte ministeren, ikke engang i forsigtige antydninger, at, det behøver du ikke, vi ved det alle, årsagen er regeringens politik* (Hus forbi oktober 2010:23)

(37) *Mon han ikke snart kommer?* (ib.)

s a v

Disse konstruktionstyper omtaler Diderichsen (1966:216) som “Bisætning uden Oversætning”.

Man kan mene at en sådan beskrivelsesmåde ikke er helt tilfredsstillende²⁵. Hansen & Heltoft gør da også op med den. I deres model betragtes en sætning som en hovedsætning når den har selvstændig illokution²⁶, hvilket den får når den står som den hierarkisk øverste sætning (op. cit.:2328). Når en sætning ikke har selvstændig illokution (og altså er styret af en anden sætning), regnes den for en ledsætning. Hansen & Heltoft betragter altså (30) - (35) som ledsætninger og (36) - (37) som hovedsætninger, noget de sammenfatter i skemaet (38) (op. cit.:2484):

(38)

	Selvstændig sætning	Underordnet sætning
V2	<i>han gider ikke arbejde</i>	<i>det er klart at han gider ikke arbejde!</i>
Neutral ledstilling	<i>bare han ville beslutte sig</i>	<i>bare han ville beslutte sig, kunne vi andre komme videre</i>

6. Dansk og de romanske sprog

Ledstillingerne *Fusa* og *sav*, som Hansen & Heltoft sammenligner med indikativ og konjunktiv på italiensk, kan altså herefter begge findes i såvel hoved- som ledsætninger. Ledstillingen *Fusa* eller “V2-ledstillingen” (traditionens hovedsætningsledstilling) betegnes som den “deklarative ledstilling” eller “deklarativ modus” (op. cit.:2320). Når den findes i hovedsætninger, kalder Hansen & Heltoft sætningerne “deklarative hovedsætninger” (op. cit.:2327), og når den findes i ledsætninger, kalder de dem “indikative bisætninger”. Denne betegnelse skyldes naturligvis sammenligningen med de romanske sprog. Vi vil dog her

25. Det forekommer særlig uheldigt at de meget almindelige kompletiv- og årsagskonstruktioner (30) - (35) skal klassificeres som hovedsætninger.

26. Er “bærer af illokutionær ramme”, op. cit.:2317.

blot tale om “ledsætninger med deklarativ ledstilling”. “Den deklarative ledstilling V2 har konstativt potentiale, ligesom indikativ på italiensk. Placeres det deklarative mønster øverst i sætningshierarkiet, får det samlede tegn betydningen ‘konstativ ramme’, dvs. en instruks til modtageren om at forsøge at tolke sproghandlingen som en konstatering. Placeres det derimod i en underordnet sætning, realiseres det ikke som sproghandlingsinstruktion, men dets konstaterende potentiale skal da stemme overens med resten af sætningen” (op. cit.:2486). V2 i ledsætningen er altså begrænset til visse “konstaterende” kontekster. Ledstillingen *sav* (traditionens ledsætningsledstilling) betegnes som “neutral ledstilling” eller “neutral modus” (op. cit.:2320). Den kan – ligesom den romanske konjunktiv – forbindes med en række kontekster der ikke er konstative. Kommer denne ledstilling til at stå øverst i sætningshierarkiet, får vi den subjektive illokutionære ramme, en instruks om at tolke sproghandlingen som en subjektiv sproghandling, i mange tilfælde en emotiv sproghandling med eller uden subjektiv partikel (*Bare han dog ville beslutte sig! Så kold den lille hånd er!*). Hvis den kommer til at stå i en underordnet sætning, “angiver den ikke illokutionær ramme, men er som neutral rækkefølge mulig i alle slags kontekster” (op. cit.:2486). Hansen & Heltoft illustrerer forholdet mellem italiensk og dansk ved skemaerne (39) og (40). Hovedsætningerne betegner på begge sprog ønske eller ordre, og ledsætningerne er styret dels af det assertive prædikat ‘det er klart at’ (jf. *Kapitel VIII.I. Den komplekse prædikation 1.: 4.1.8*), der er forbundet med indikativ på italiensk og V2 på dansk, dels det faktive følelsesudtryk ‘det er mærkeligt at’, der er forbundet med konjunktiv på italiensk²⁷ og neutral ledstilling på dansk:

(39)

	Selvstændig sætning	Underordnet sætning
Indikativ	<i>nessun dorme</i> ‘ingen sover’	<i>è chiaro che nessun dorme</i> ‘det er klart at ingen sover’
Konjunktiv	<i>nessun dorma!</i> ‘ingen må sove’, ordre/ønske	<i>è strano che nessun dorma</i> ‘det er mærkeligt at ingen sover’

(op. cit.:2485)

27. Fransk har i disse kontekster den samme modusbrug som italiensk.

(40)

	Selvstændig sætning	Underordnet sætning
V2	konstativ illokutionær ramme <i>han gider ikke arbejde</i>	konstativt potentiale <i>(det er klart) at han gider ikke arbejde!</i>
Neutral ledstilling	subjektiv illokutionær ramme <i>bare han ville beslutte sig!</i>	neutralt potentiale <i>(det er mærkeligt) at han ikke gider arbejde;</i> <i>bare han ville beslutte sig,</i> <i>kunne vi alle komme videre</i>

(op. cit.:2487)

Der er dog den væsentlige forskel på de to sprog at den danske “neutrale ledstilling” er så stærkt ekstensiv at den kan bruges i alle ledsætningstyper²⁸, også dem der samtidig har mulighed for at konstrueres “indikativisk”, dvs. efter V2-mønstret. Mens man således har (41)a., men ikke (41)b.²⁹, så har man både (42)a. og (42)b.:

- (41) a. *Det er mærkeligt at han ikke gider arbejde!*
b. **Det er mærkeligt at han gider ikke arbejde!*

- (42) a. *Det er klart at han gider ikke arbejde!*
b. *Det er klart at han ikke gider arbejde!*³⁰

Den italienske konjunktiv trænger normalt ikke ind i en decideret indikativkontekst. Så her hører ligheden altså op. Alligevel må man med Hansen og Heltoft sige at den danske ledstilling og den italienske modusvariation mellem konjunktiv og indikativ ligner hinanden “selv

28. Og selvfølgelig derfor traditionelt er blevet regnet for ledsætningsledstillingen.

29. For her stemmer ledsætningens konstativt potentiale jo ikke overens med resten af sætningen, jf. ovenfor.

30. Lilian Stage har gjort mig opmærksom på at denne sætning faktisk er tvetydig og kan oversættes til fransk på to forskellige måder: dels svarende til (42a.) (den “neutrale ledstilling” er jo ekstensiv) og dels som vurderende udtryk svarende til *il est naturel/compréhensible que* + konjunktiv. Dette bestyrker helt Hansen & Heltofts analyse.

om modsætningen er organiseret lidt anderledes på dansk” (op. cit.: 2486).

Lad os nu vende tilbage til ledstillingsmønstrene i danske og franske ledsætninger og kort se på nogle af de kontekster Hansen & Heltoft gennemgår. Vi har allerede kunnet konstatere at kompletivsætningerne på begge sprog falder i to grupper alt efter hvor assertionsnære de opfattes på det pågældende sprog. På begge sprog er der meget store grupper af assertive prædikater (jf. *Kapitel VIII.1. Den komplekse prædikation 1.*: 4.1.8 samt *Kapitel VII*) hvis opførelse må betragtes som helt igennem parallel. De opfører sig meget “assertionsnært”. På fransk kombineres de med kompletivsætninger i indikativ, som i alle henseender opfører sig som halv-autonome ledsætninger (med mulighed for epistemisk modalitet, mulighed for omskrivning til hovedsætning og modvilje mod inversion uden tilstedeværelsen af IF-faktorer):

(43) **Jean dit/pense/croit que sont venus les enfants.*

På dansk er sådanne prædikater også forenelige med en *at*-sætning med deklarativ ledstilling:

(44) *Jens sagde/tænkte i sit stille sind/mente nok at arbejde gad han ikke.*
(HK ud fra Hansen & Heltoft op. cit.:2492)

Det ser også ud til at der på begge sprog er grupper af volitive verber der er parallelle, sådan at de på fransk konstrueres med en kompletivsætning i konjunktiv, som kan have inversion uden tilstedeværelsen af IF-faktorer, og på dansk på samme måde er så lidt “hovedsætningsagtige” (i den traditionelle forstand) at de næppe er forenelige med en *at*-sætning med deklarativ ledstilling, kun med neutral ledstilling. Således har man (45) og (46)b., men ikke (46)a.:

(45) *J'exige que soient distribués ces prospectus* (cit. Kampers-Manhe 1998:130)

(46) a. **De krævede at deres datter skulle ikke arbejde om søndagen.*
(HK)

b. *De krævede at deres datter ikke skulle arbejde om søndagen* (ib.)

Som det fremgår af (41) ovenfor, skiller de to sprog mht. kompletivsætninger styret af faktivt følelsesudtryk, hvor fransk godt nok har konjunktiv³¹, men ikke inversion uden IF-faktorer, hvorimod dansk kun kan konstrueres med den neutrale ledstilling. I fransk er modus i ledsætninger, som vi har set, bestemt af parameteret “null vs. non-null ordering base” (dvs. ud fra om der foreligger en vurdering eller ej), hvorimod “inversion pure” samtidig kræver “non-realistic evaluation context”. På dansk er den deklarative ledstilling tilsyneladende bestemt af “null vs. non-null ordering base”. Dette forekommer mig dog at være en mindre ting i forhold til de mange ligheder der er mellem kompletivsætningerne på de to sprog.

Vi vil nu se på nogle af de konjunktioner der indleder adverbielle ledsætninger. Det er generelt vanskeligt at foretage en komparativ analyse på dette område da man kan være næsten sikker på at en given konjunktions på det ene sprog aldrig betyder helt det samme som sin “pendant” på det andet sprog. Det er dog interessant at en af de konjunktioner der ifølge Hansen & Heltoft forekommer særlig hyppigt med deklarativ ledstilling på dansk, er *fordi*, som vi bl.a. så et eksempel på i (34) ovenfor (– *fordi, så ville du maje dig maje endnu mere ud*). Herved ligner *fordi*-sætningen den franske *parce que*-sætning, der også er så “hovedsætningsagtig” at den ikke har inversion uden tilstedeværelsen af IF-faktorer, jf. (7) ovenfor ?? *parce que sont arrivés les enfants*).

Til forskel fra *fordi* anbringes *selv om* hos Hansen & Heltoft blandt de konjunktioner der kun kan kombineres med neutral ledstilling. Derved ligner det ikke det franske *bien que*, der, som vi har set det, er i gruppe med *parce que*. Men dette passer jo godt med hvad vi så ovenfor, nemlig at den deklarative ledstilling på dansk afgøres af parameteren “null vs. non-null ordering base” ligesom den franske konjunktiv (*bien que* styrer jo også konjunktiv), hvorimod ledstillingen på fransk afgøres af parameteren “realistic vs. non realistic evaluation context”.

---

31. Som dog ikke er helt enerådende på fransk i modsætning til italiensk (jf. Giorgi & Pianesi 1997:199).

Sætninger indledt med typiske tidskonjunktioner som *da* og *når* er så “ledsætningsagtige” i klassisk forstand at de kun kan konstrueres med neutral ledstilling (jf. Hansen & Heltoft op. cit.:2321):

- (47) *Man kan ikke tale om forhandling når viljen til at nå et kompromis ikke er til stede.* (HK, oversættelse af (49))
- (48) **Man kan ikke tale om forhandling når viljen til at nå et kompromis er ikke til stede.*

Dette er helt som de franske tidsledsætninger, der alle hører til gruppen af ikke-autonome ledsætninger (jf. (5) og (6) ovenfor og (49) - (50) nedenfor):

- (49) *On ne peut parler de négociation quand fait défaut la volonté d'arriver à un compromis* (Ceras Projet. Recherche et Actions sociales. Négociation avant de décider, Google 16/9 09)
- (50) *Le problème est qu'il avait eu le même regard quand passait Sandrine* (L'humeur du moment, Google 21/3 09)

Man kan altså konstatere at tidsledsætningerne på begge sprog opfører sig som “rigtige ledsætninger” i klassisk forstand. De fleste tidsledsætninger på de romanske sprog står i indikativ (jf. (27) ovenfor. Derfor svarer den “neutrale ledstilling” på dansk ikke *helt* til konjunktiv på de romanske sprog.

7. Konklusion

Vi har her set at ledsætningerne både på fransk og dansk – på tværs af de traditionelle opdelinger – kan opdeles i to grupper, hvoraf den ene, der er nærmest assertionsplanet, kan opføre sig mere eller mindre “hovedsætningsagtigt”, mens den anden, der er fjernere fra assertionsplanet, mere gererer sig som en “traditionel” ledsætning. De danske deklarative ledsætninger svarer i mange tilfælde til indikativsætninger på italiensk. Disse svarer igen langt hen til indikativsætninger på fransk. De indikativiske ledsætninger på fransk er langt hen – men jo ikke helt – dem der vanskeligst får inversion. Der er klart tale om samme type

af fænomenen på de tre sprog. Men da de trods alt udgør tre forskellige sprogsystemer, er det ikke så underligt at "kagen" skæres lidt forskelligt i de forskellige tilfælde.

Henvisninger

- Blinkenberg (1928/1958). *L'ordre des mots en français moderne*. Munksgaard. København.
- Borillo, A. (1982). "Deux aspects de la modalisation assertive: croire et savoir, *Langages* 67. 33-53.
- Diderichsen, P. (1966). *Elementær Dansk Grammatik*. Gyldendal. København.
- Fuchs, C. (1997). "La place du sujet nominal dans les relatives", i Fuchs, C. (ed.). *La place du sujet en français contemporain*. Duculot. Louvain-la neuve. 135-178.
- Giorgi, A. & Pianesi, F. (1997). *Tense and aspect. From semantics to morphosyntax*. Oxford University Press. Oxford.
- Haegeman, L. (2002). "The syntax of adverbial clauses and its consequences for topicalisation", *Antwerp Papers in Linguistics. Current Studies in Comparative Romance Linguistics*.
- Hansen, E. & Heltoft, L. (udk.). *Dansk Grammatik*.¹
- Herslund, M. red. (1996). *Det franske sprog Kapitel III. Valens og transitivitet*.
- Herslund, M. red. (1997). *Det franske sprog Kapitel I. Grundlag*.
- Herslund, M. & Korzen, H. red. (1999). *Det franske sprog. Kapitel VIII.I. Den komplekse prædikation 1*.
- Kampers-Manhe, B. (1998). "Je veux que parte Paul: a neglected construction", i Schegler, A., Tranel B. & Uribe-Extbarria (ed.). *Romance linguistics: theoretical perspectives*. John Benjamins. Amsterdam. 129-141.
- Korzen, H. (1983). "Réflexions sur l'inversion dans les propositions interrogatives en français. In Herslund, M., Mørdrup, O. & Sørensen, F. *Analyses grammaticales du français. Etudes publiées à l'occasion du 50e anniversaire de Carl Vikner*. Etudes Romanes de l'Université de Copenhague. Akademisk Forlag. København. 50-85.
- Korzen, H. (1987). *Final inversion og elementærsætningens struktur. En*

1. Nærværende artikel var færdigskrevet, inden værket udkom i 2011.

- studie over subjektets plads i to- og treledssætninger på moderne fransk.* Ark, Handelshøjskolen i København.
- Korzen, H. (1992). "The Predicative Unit and Subject-Verb Inversion", i Herslund, M. (ed.). *Word Order. Two Studies on Central Issues in the Syntax of Danish and French.* Copenhagen Studies in Language 15. 65-124.
- Korzen, H. (1996). "L'unité prédicative et la place du sujet dans les constructions inversées", i Nølke, H. & Korzen, H. (ed.). *L'ordre des mots. Langue Française* 111. Larousse. Paris. 59-82.
- Korzen, H. (1999). "Principper for opstillingen af modus i kompletiv-sætninger på fransk", i *Ny forskning i grammatik. Fællespublikation 6. Rolighedssymposiet.* Odense Universitetsforlag. 181-203.
- Korzen, H. (2003). "Subjonctif, indicatif et assertion ou: Comment expliquer le mode dans les subordonnées complétives", i Birkelund, M. Boysen, G. & Kjærsgaard, P.S. *Aspects de la Modalité.* Niemeyer. Tübingen. 113-129.
- Korzen, H. red. (udk). *Det franske sprog Kapitel IX.II. Topologi 2.*
- Kupferman (1996). "Observations sur le subjonctif dans les complétives". In Muller, C. (ed.). *Dépendance et intégration syntaxique. Subordination, coordination, connexion.* Niemeyer. Tübingen. 41-51.
- Lagerqvist, Hans (2009). *Le subjonctif en française moderne. Esquisse d'une théorie modale.* PUPS, Paris.
- Lahousse, K. (2003). *The distribution of postverbal nominal subjects in French. A syntactic, semantic and pragmatic analysis.* Disputats, Université de Paris 8.
- Lahousse, K. (2006). "L'assertion et l'inversion du sujet nominal dans les subordonnées adverbiales". In Gerdes, Kim & Muller, C. *Ordre des mots et topologie de la phrase française. Linguisticae Investigationes.* Tome XXIX Fascicule 1. John Benjamins Publishing Company Amsterdam & Philadelphia. 113-124.
- Le Bidois, R. (1952). *L'inversion du sujet dans la prose contemporaine.* EDI-TIONS D'ARTREY. Paris.
- Nordahl, H. (1969). *Les systèmes du subjonctif corrélatif.* Universitetsforlaget. Bergen-Oslo.
- Nordahl, H. (1973). "Inversion et progression dans la subordonnée relative en français moderne". *Le Français moderne*, 41. 113-130.
- Nølke, H. red. (1999). *Det franske sprog Kapitel IX.I. Topologi 1.*
- Togebly, K. (1974). *Précis historique de grammaire française.* Akademisk Forlag. København.

- Togebj, K. (1982). *Grammaire française. Publié par Magnus Berg, Ghani Merad et Ebbe Spang-Hanssen. Volume II. Les Formes Personnelles du Verbe.* Akademisk Forlag. København.
- Ullman, S. (1952). "Inversion as a stylistic device in the contemporary French novel". *Modern Language Review*, 47. 165-180.
- Wall, K. (1980). *L'inversion dans la subordonnée en français contemporain.* Acta Universitatis Upsaliensis. Uppsala.

